

Artilleriskibet Niels Iuel, danske og tyske marineuniformer

Indledning

I anledning af tresåret for Anden Verdenskrigs ophør udgav aviserne i Schleswig-Holstein et tillæg med titlen: "*Schleswig-Holstein 1945 - Das Kriegsende*"

Udover en række artikler om forholdene i Schleswig - Holstein, i de sidste måneder og et kort stykke tid efter Anden Verdenskrigs afslutning, er der i dagbogsform berettet om en række hændelser i perioden 2. januar til 23. maj 1945.

Et af disse dagbogsnotater fangede mig øjeblikkelig:

"18. Februar 1945: Der Leichte Kreuzer "*Nordland*" läuft aus Stolpmünde kommend im Kieler Hafen ein. Die "*Nordland*" war einst unter dem namen "*Niels Iuel*" das größte Schiff der dänischen Marine gewesen."

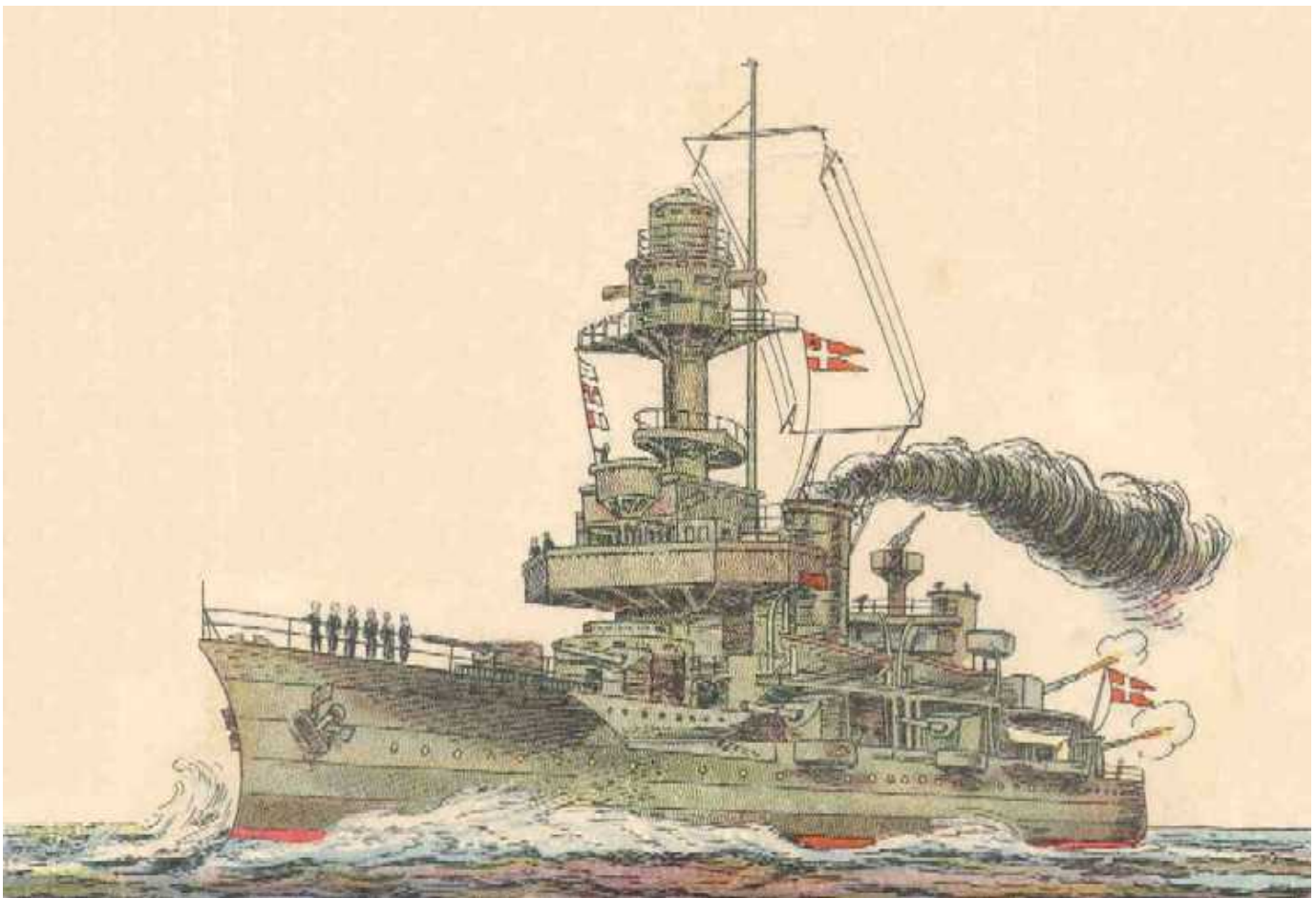
Udklipsarket

Da jeg var barn i begyndelsen af halvtredserne legede vi med "papsoldater"; nogle af dem har overlevet de mange år. De stammer fra udklipsbogen "Danmarks Hær og Flåde" tegnet af Ove Meier.

Det var en meget eftertragtet udklipsbog, især da man ikke længere bare kunne købe den, men hvis man støvede diverse boghandlere, legetøjsforretninger og sæbehuse igennem kunne man være heldig; ikke mindst, hvis man også var så heldig at have de par kroner som prisen dengang var. Det lykkedes mig sidste år i Herlev Hallen på Våbenhistorisk forenings messe, at erhverve udklipsbogen komplet, ja prisen var steget noget.

Per Finsted har i sin artikel "*Udklipsark Flåden 1941*" skannet mine udklip, der stammer fra min barndom. Det er endog lykkedes for ham at identificer skibene, heriblandt "*Niels Iuel*".

Niels Iuel var et meget populært skib når vi legede; uden at vi vidste hvilket skib der var tale om og at det var et bestemt skib.

*Den omtalte tegning af Artilleriskibet Niels Iuel.
Tegnet af Over Meier.*

Selve skibets historie er særdeles vel beskrevet på adskillige hjemmesider bl.a.:

- <http://www.bubblewatcher.de/nordland.html>
- <http://www.milhist.dk/besattelsen/nordland/nordland.htm>

Da Niels Iuel's historie også øvrigt er godt beskrevet, har jeg kun medtaget de to ovenstående links, der er mange flere - så gå bare i gang.

Om Niels Iuel og begivenhederne den 29. august 1943 har Per Finsted bl.a. skrevet her på siden.

Jeg vil i stedet i det efterfølgende vise lidt af uniformerne som det Danske Søværn og den tyske Kriegsmarine var iklædt i 1940-45, samt en smule af de på det tidspunkt anvendte gradstegn.

Danske flådeuniformer

Kronprins Frederik

Orlogskaptajn

*Søløjtnant
af 1. grad*

*Maskinmester
af 3. grad*

Orlogsgast

Uniformerne på Over Meiers tegninger er noget for blå, i forhold til den normale uniformsfarve for Søværnet, der er meget mørkeblå nærmest sort.

Han har ganske udmærket ramt tjenesteuniformen for de to Linieofficerer. Orlogsgasten og Kvartermesteren har han gengivet i landgangsuniform med udrustning; dette har personellet ombord på Niels Iuel ikke båret i forbindelse med begivenhederne 29. august 1943, men flere fotos viser dem i hvid arbejdsuniform.

Bemærk, at Kvartermestergraderne svarede til hærens officianter.

På den tyske hjemmeside omtales blandt de faldne og sårede en Artillerikvartermester og en Dæksvartermester; det betegner vedkommendes fagområde, men ikke deres rang. Ove Meier har på sin Kvartermesterfigur tegnet den nøjagtig rang. Orlogsgasten er tegnet - ligesom tegneren Rasmus Christiansen har tegnet flere gaster - i landgangs påklædning stående i rørstilling. Rørstillingen er vist, som den brugtes i Danmark og Tyskland indtil engang efter krigen, hvor vi gik over til den engelske, der stadig er den anvendte.

Chefen på Niels Iuel var Kommandørkaptajn Carl Westermann. Kommandørkaptajn er en grad højre end den viste orlogskaptajn; denne rang svarer til oberstløjtnant i hæren. Kommandoen af flådens daværende største skib, er også et tjenestoområde, der kan sammenlignes med en Bataljonschef/Afdelingschef, hvilket er kommandoniveaueet i hæren.

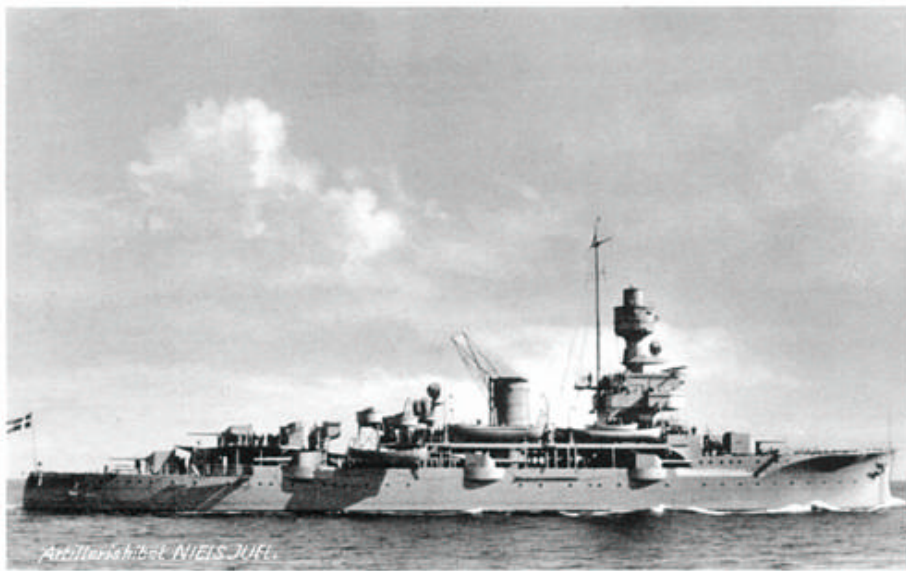

Orlogsgaster 1943

Uniformen består af en blå busseronne under hvilken, der bæres en hvid uldtrøje, hvis halsudskæring er kantet med blå. Lyseblå krave kantet med tre hvide striber og sort "slips". Huebåndet bar påskriften "Kgl. Marine" i guldtryk. På højre side af huebåndet er nationalkokarden placeret, den kan anes svagt på de to gaster.

Orlogskaptajn 1943

På den reglementerede uniformskappe var gradstegnene anbragt på ærmeopslagene og ikke på skulderklapper, som i de fleste andre marinere.

Niels Iuel under dansk kommando

Niels Iuel overtages af tyskerne

Niels Iuel på grund ca. 100m fra land i Issefjorden.

Efter kampen i Issefjorden ændrede skibets historie sig.

Tyskerne slæbte det fri af grunden og ned til Kiel, hvor det kom på værft og blev istandsat. Det blev ligeledes omarmeret primært, så det kunne indsættes som flakskib og skoleskib. Skibet blev omdøbt til NORDLAND.

Niels Iuel var oprindeligt, da kølen blev lagt i 1914 planlagt som panserskib med en hovedarmering på to stk. 30,5 cm kanoner. Efter Første Verdenskrig, hvor bygningen blev genoptaget viste det sig, at kvaliteten af det panserstål man havde fået leveret fra USA var af en for ringe kvalitet.

Planerne blev så ændret til en let pansret version og samtidig blev armeringen ændret til 10 stk. 15 cm kanoner. Grunden til denne ændring i armeringen var, at Krupp ikke kunne levere.

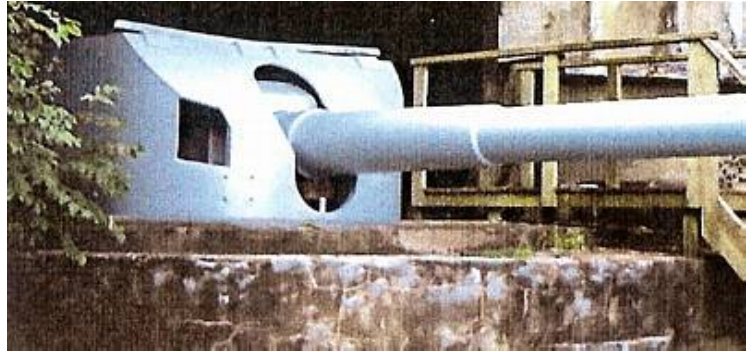
Løsningen blev, at marinen fik tegningerne til 15 cm kanonerne, som så blev fremstillet hos Bofors i Sverige.

Da Tyskerne omarmerede Niels Iuel til flakskib, blev kanonerne forsynet med nye lavetter hos Krupp, så de kunne indsættes i kystforsvar.

I åben stilling, ingen sidebegrænsninger.

I bunker.

I bunker.

Dette kystforsvar er kendt som "Atlantik Wall". Fire af kanonerne blev indsat i "Stützpunkt Frederikshavn Süd"; tre i betonbunkere og en i en åben stilling. Fire andre kanoner blev indsat i et bunkeranlæg 8 km syd for Løkken. Hvor de to sidste kanoner endte har man ingen efterretninger om. I Frederikshavn blev der anlagt i alt 69 bunkere. Disse blev efter krigen fra 1952 til 1962 benyttet som kystfort af Søværnet under navnet Bangsbo fortet.

Efter istandsættelsen forlagdes NORDLAND i 1944 til Stolpmünde (nu Ustka i Polen), hvor den tjenestegjorde som flakskib og skoleskib, indtil den blev trukket tilbage i 1945 og endte i Eckernförde Bugten ved krigen afslutning.

Mannschaftsmütze: Hoheitsabzeichen, Kokarde

*Hoheitsabzeichen til menig hue
(Mannschaftsmütze)*

Tyske flådeuniformer

Kriegsmarine 1940

*Hoheitsabzeichen
som føres på højre bryst.
Her maskinbroderet til blå uniform.*

I 1933 startede den skjulte oprustning af Reichsmarine og 1. juni 1935 blev Reichsmarine omdøbt til Kriegsmarine, men allerede i 1934 blev det befalet at anlægge Hoheitsabzeichen (populært kaldet Naziørn) på alle uniformer og hovedbeklædninger.

Ligeledes førtes nu på alle fartøjer hagekorsflaget med jernkorset i øverste venstre hjørne også kaldet "Reichskriegsflagge" Dette flag er vist senere i artiklen.

Obermaat (Unterfeldwebel) Sommer 1939 (til højre)

Obermaaten er iklædt fredstids udgangsuniform (sommer) med jakke. Denne jakke måtte ikke bæres efter 6. september 1939 - krigens begyndelse. På venstre ærme ses tjenestegrens mærket for fjernskriver (anker med to lyn over kors), derunder en vinkel der i sammenhæng med guldkanterne på ærmeopslagene viser hans grad. At det er sommeruniform kan ses af det hvide hueovertræk og den hvide bluse. Bemærk den blå skyttesnors 3 trin. Huebåndet har skibsnavnet påtrykt; dette blev af sikkerhedsmæssige grunde ændret ved krigens begyndelse, hvor alle fik et huebånd påtrykt "KRIEGSMARINE". Marineenheder tjenestegørende på land (kystartilleri f.eks.) var iklædt i "feldgrau", men med marinegradstegn.

Matrose (orlogsgast) sommer 1939 (til venstre)

Paradeuniform reglementeret for sommerperioden (20. april - 30. september). Det hvide hueovertræk blev ikke båret under krigen, kun huen uden overtræk. Udrustningen er patrontasker i bælte med marinespænde i "guld" og gevær 98K. Gradstegn o.l. på den hvide bluse er udført i blåt garn. Huebåndet er her ikke udskiftet med "Kriegsmarine" typen. I øvrigt hang huebåndets to ender ned af ryggen ca. til skulderbladene. Det skal bemærkes at reglerne for bæring af hvid trøje og hvidt hueovertræk senere på krigen blev administreret forskelligt samt lempet, bl.a. i de besatte lande.

Til venstre

Dienstanzug (tjenesteuniform)

Den blå uniform var identisk i snit, med den ovenfor viste hvide. Den blev indtil krigens begyndelse båret i perioden 1. oktober til 19. april. Den her viste uniform er uden jakken og med "Kriegsmarine" huebånd. Denne påklædning er grunduniformen for alle varianter af påklædning under krigen. Gradstegn og Hoheitsabzeichen er i "guld".

Til højre

Obermaat (unterfeldwebel) 1943, iklædt Bordmütze

Bordmütze blev indført i 1940 og blev båret til al tjeneste undtagen vagttjeneste, hvor den normale runde hue var reglementeret. Pjækkerten som Obermaaten er iklædt kaldes Überzieher, men gik under øgenavnet Collani efter leverandøren Berger & Collani Berlin og Kiel. Gradstegn på Collanien indførtes i 1939.

Kommanderende Admiral Marinegruppe-kommando Ost

Rolf Carls, (29.5.1885 - 15.4.1945), Ritterkreuz 14.6.1940

Hvidt hueovertræk blev båret fra 20/4 - 30/9. Bæring blev forbudt under krigen. Dolk M/1938.

Matrose, Dienstanzug med udrustning, mandskabslivrem med messingspænde, støtteremme og patrontasker, Mauserkarabin 98K.

Korvettenkapitän (Orlogskaptajn) 1940 (til venstre)

Blå tjenesteuniform med grå handsker; til denne påklædning kunne også bæres dolk M/1938. Tjenestegrensmærket over ærmegradstegnene - en stjerne viser, at denne officers løbebane er søofficer (taktiker/fartøjschef etc.) Udmærkelser er Jernkorset I og II klasse og udmærkelse forsårede i sort (såret 1-2 gange). På kaskettskyggen en enkelt række egeløv (blæretang); tegnet på en seniorgrad. Nærmeste lavere grad kapitänleutnant (Ka'leun = slang) (Kaptajnløjtnant) er ældste junior officersgrad, denne grad bar ikke egeløv på kasketten.

Bootsmannsmaat (Unteroffizier) 1944 (til højre)

Påklædningen er beregnet til hårdt og koldt vej på søen. Sydvesten er standardmodellen, ligeledes de gråmelerede regnbukser (gummieret stof) og rullekravepulloveren. Over dette Collani (Überzieher). På en af de hjemmesider, jeg henviser til, er der et billede af besætningen/kadetter i hvid drejlsuniform, med Bordmütze og Collani. Collani blev kun båret af mandskabsgraderne og underofficerer uden portepe. Gradstegnet for Bootsmannsmaat er guldkanten på kraven og guldstriben i det lyseblå kravespejl plus ankermærket på ærmet. Gradstegnet for Obermaat ville være det samme plus en vinkel under ankermærket på ærmet.

Tyske marinefaner

Fanen (for- og bagside) for marineenheder på land

Reichskriegsflagge

Afslutning

Jeg har forsøgt at give et indtryk af et krigsskib, korte glimt af dets historie samt af de besætninger, der har kæmpet på fartøjet. Alt sammen på grund af noget legetøj, som jeg aldrig har kunnet slippe. En tak til Per Finsted og Peter Jonassen for teknisk støtte og rådgivning undervejs, samt tak til Lau Rasmussen for materiale om Bangsbo Fort. Jeg håber mine

artikler, har givet lyst til at udforske et eller flere af de emner der gemmer sig i denne artikel.

God fornøjelse.

Niels Blangsted-Jensen

Kilder

1. *Danmarks Hær og Flåde*, Arthur Jensens Kunstforlag udklipsbog, Tegnet af Over Meier.
2. *Uniformen des II Weltkriegs in Farben*, Peter Darman, ISBN 3-613-02078-5, Motorbuch Verlag.
3. *Die Deutsche Wehrmacht*, Cigaretten-Bilderdienst Dresden 1936
4. *Die Deutsche Wehrmacht, Uniformen und Ausrüstung 1933-1945, Die Kriegsmarine*, Adolf Schlicht/John R. Angolia, ISBN 3-613-01656, Motorbuch Verlag.
5. *Marine og luftvåben uniformer 1939-45*, Dansk Militærforlag.
6. *Uniformen in den NATO Staaten 1900 bis heute*, Rolf Wirtgen, ISBN3-8132-0331-z, Verlag E.S Mittler & Sohn
7. *Waffen im Einsatz, Die Deutsche Wehrmacht im Zweiten Weltkrieg*, udgivet af Christian Zentner.

Landgangsøvelse før krigen.

Her er personellet ikklædt hvidt drejlstøj, med udrustning anlagt.

(Tysk postkort egen samling)